

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeveva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахорова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

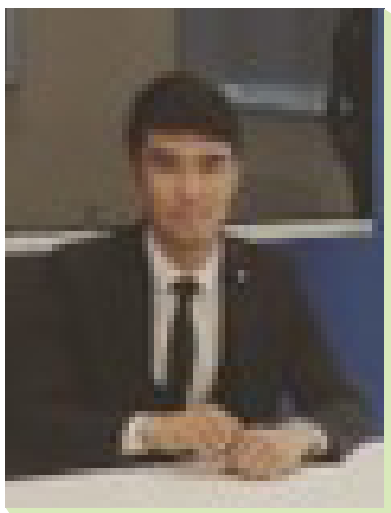

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

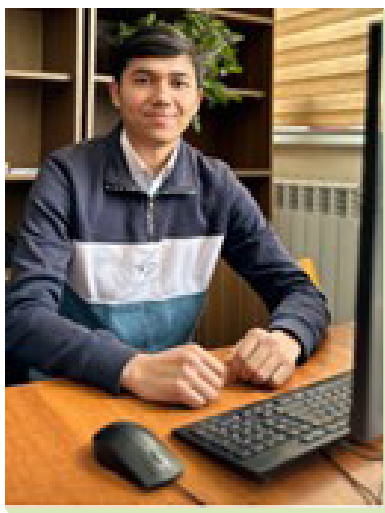

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

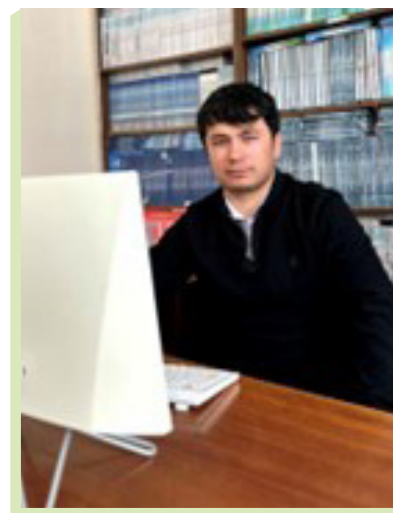
TALABALARNING OILALI BO'LISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARGA IQTISODIY BAHOLASHDA YANGICHA YONDASHUV

O. U. Shomurodov

Z. U. Uroqov

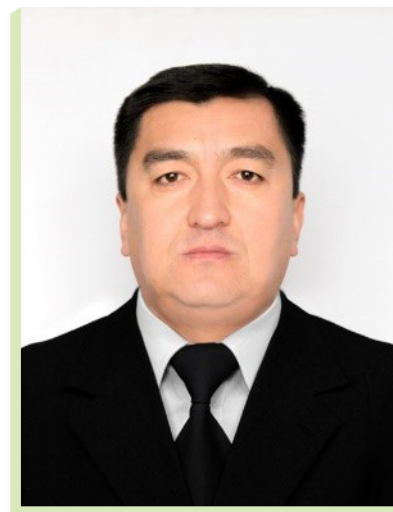

A. T. Ablahatov

A. A. Suyarov

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabalari

J. S. Urazov

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti
"Iqtisodiyot va biznes" kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tadqiqot ishida oliy ta'lim muasasalarida talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baho berilgan. Tadqiqotda, Samarqand viloyat oliy ta'lim muasasalarida tahsil olayotgan 277 nafar, ya'ni 2-4-kurs talabalaridan o'tkazilgan so'rovnoma ma'lumotlari asosida tahlillar olib borilgan. Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baho berishda Probit modelidan foydalanilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, talabalarining oilali bo'lishi ularning yoshiga bog'liq bo'lib 1 foiz ($p < 0,1$)likda, shaharda yashovchi talabalar qishloqda yashovchi talabalarga nisbatan oilali bo'lish ehtimoli 5 foiz ($p < 0,05$)likda statistik muhim ahamiyatga egaligi aniqlangan. Olingan tahlil natijalari asosida ilmiy asoslangan xulosa va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, talaba, oilali, daromad, jins, shahar va qishloq hududi, Probit model.

Abstract: In this scientific research, an economic assessment of the factors influencing the marriage of students in higher education institutions was given. In the research, analyzes were conducted on the basis of the survey data of 277 students of the 2nd-4th year studying in the higher educational institutions of the Samarkand region. The Probit model was used for the economic assessment of the factors influencing students' marriage. According to the results of the analysis, the possibility of married students depending on their age is 1 percent ($p < 0.1$), students living in the city have a statistically significant probability of having a family compared to students living in the countryside at 5 percent ($p < 0.05$). Based on the results of the analysis, scientifically based conclusions and suggestions are given.

Key words: Higher education, student, family, income, gender, urban and rural area, Probit model.

Аннотация: В данном научном исследовании дана экономическая оценка факторов, влияющих на брак студентов высших учебных заведений. В исследовании анализ проводился на основе данных анкетирования 277 студентов 2-4 курсов, обучающихся в высших учебных заведениях Самаркандской области. Модель Пробита использовалась для экономической оценки факторов, влияющих на брак студентов. По результатам анализа вероятность женатых студентов в зависимости от возраста составляет 1 процент ($p < 0,1$), а студенты, проживающие в городе, имеют статистически значимую вероятность иметь семью на уровне 5 процентов ($p < 0,05$). По результатам анализа даны научно обоснованные выводы и предложения.

Ключевые слова: Высшее образование, студент, семья, доход, пол, городская и сельская местность, модель Пробит.

KIRISH

Dunyoda aholi farovonligini oshirish ^[1], kambag'allikni qisqartirish ^[2], ayniqsa qishloq aholisi turmush darajasini oshirish ^[3, 4], qaysidir jihatdan aholi savodxonlik darajasiga bog'liqdir ^[5]. Savodxonlik asosiy ko'nikma va aholi bilimining asosiy o'lchovi ^[6] bo'lib, dunyo aholisining savodxonlik darajasi keskin oshgan ^[7]. Ya'ni, 1820-yilda dunyo aholisining atigi 12 foizi o'qish va yozishni bilgan bo'lsa, so'nggi yillarda har 5-yilda 4 foizga oshgan. Natijada, bugungi kunda dunyo aholisi savodxonlik darajasi 86 foizni tashkil etmoqda. Biroq ^[8], aholining savodxonligini oshirish bilan bog'liq chora-tadbirlar ishlab chiqarilishiga qaramay, dunyodagi eng kambag'al mamlakatlarda hali ham savodsiz aholining juda katta qatlamlari mavjud.

Bu borada O'zbekiston Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talaba yoshlarning sifatli ta'lim olishi, ularning ilmiy salohiyatini oshirish borasida "O'zbekiston Respublikasining oliy talim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni qabul qilingan. Natijada, mamlakatimizda yoshlarning ta'lim-tarbiyasi, huquq va manfaatlariga katta ahamiyat qaratilmoqda. Xususan, oxirgi yillarda respublikamiz hududida faoliyat olib borayotgan Oliy ta'lim muassasalari soni 200 dan ortiq bo'lib, ularning 30 tasi xorijiy universitetlar filiallari hisoblanadi ^[10].

Oxirgi 5-yilda oliy ta'limga qabul kvotasi 3 barovarga oshgan, ya'ni joriy-yilda oliy ta'limga qamrovi 2017-yilda 9 foizni tashkil etgan bo'lsa, bugungi kunda ularning qamrovi 35 foizga yetgan. Xususan, 21 ming nafar talabadan 47 ming nafar talabaga davlat granti asosida tahsil olish imkoniyatlari yaratildi. Bunda, kam ta'minlangan, ehtiyojmand oilalarning qiz farzandlaridan 2 ming nafariga oliy ma'lumotga ega bo'lish uchun alohida grantlar ajratildi. Vaholanki, mamlakatda kambag'allikni qisqartirishda aholi savodxonligi va ularning bilimini oshirish muhim ahamiyatga ega ^[11]. Umuman olganda, oliy ta'limda tahsil olayotgan talabalarning kuchli bilimiga ega bo'lishi muhim hisoblanib, ular tomonidan oilali bo'lishi yoki, oilali bo'lmasligi bilan bog'liqdir. Ya'ni ^[12], Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning oilali bo'lishiga, qaysiki jihatdan o'qish shakli, ta'lim olish turi, o'z hududi yoki boshqa hududda o'qishi, daromadi, ularning yoshi va jinsi ta'sir qilishi mumkin.

Mazkur ilmiy tadqiqot ishining maqsadi – Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar tomonidan oilali bo'lishga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baho berish orqali ularning bilimini oshirishda ilmiy asoslangan xulosa va takliflar berish.

Ilmiy maqola quyidagi ketma-ketlik asosida yoritilgan: 2-bo'limda, ijtimoiy so'rovnoma va foydalanilgan metodlar yoritilgan bo'lsa, 3-bo'limda, olingan tahlil natijalari keltirilgan. Shuningdek, ilmiy maqola xulosa va takliflar hamda foydalanilgan adabiyotlar bo'limini o'z ichiga oladi.

MATERIAL VA METODLAR

Mazkur ilmiy tadqiqot ishini o'rganishda Samarqand viloyati Oliy ta'lim muassasasida tahsil olayotgan 2-4 kurs talabalardan olingan ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanildi. Ijtimoiy so'rovnomada monografik tadqiqotlar, suhbat va kuzatuv usullaridan foydalanilgan holda, aksariyat tahsil olayotgan 2-4 – kurs talabalarida oila qurish kuzatildi. O'tkazilgan ijtimoiy so'rovnomada 277 nafar talaba yoshlar ishtirok etishdi. Natijada, talabaning oilali bo'lishi yoki bo'lmaganligini ifodalovchi ko'rsatkichi bog'liq o'zgaruvchi sifatida, mustaqil o'zgaruvchilar sifatida esa talabalarning yoshi, jinsi, o'qish hududi (Samarqand viloyatida yoki boshqa viloyatda), oilaning asosiy daromadi hamda talabalarning doimiy yashash hududi (shahar yoki qishloqda) olindi (1-jadval).

1-jadval: O'zgaruvchilarning statistik tavsifi

O'zgaruvchilar	O'rtacha	Standart og'ish	Min	Max
Oilali (talaba oilali bo'lsa -1, aksincha -0)	.119	.325	0	1
Yosh (talabaning yoshi)	20.9	3.36	17	45
Jins (talabaning jinsi)	.574	.495	0	1
Talabaning o'qish hududi (Samarqand viloyatida tahsil olayotgan bo'lsa -1, aksincha -0)	.581	.494	0	1
Oilaning asosiy daromadi (noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan bo'lsa -1; aksincha -0)	.577	.494	0	1
Talabaning doimiy yashash hududi (shahar hududida doimiy yashashi -1; aksincha -0)	.346	.476	0	1

Biroq so'rovnoma ishtirok etgan respondentlar hammasi ham so'rovlarga to'liq javob bermagan. Xususan, respondentlarning 274 nafari yoshini ko'rsatgan bo'lsa, 3 nafar talaba esa yosh to'g'risida ma'lumot berishmagan. Jami respondentlarning 11,9 foizi oilalari hisoblanadi. Shu o'rinda, ularning o'rtacha yoshi 20,9 yosh bo'lib, qaysiki talabalarning yoshi minimum 17 yoshda bo'lsa, maksimum yosh 45 yoshni tashkil etadi.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning shartnoma asosida o'qishi bevosita oilalarning asosiy daromadi, ya'ni qishloq yoki noqishloq xo'jaliklar faoliyatidan keladigan daromadlarga bog'liqdir.

Xususan, tadqiqotimizda jami respondentlarning 57,7 foizida, oilasining asosiy daromadi noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadlar tashkil qiladi. Talabalarning oilali bo'lishi, ularning o'qish hududiga bog'liq bo'lib, jami respondentlarning 58,1 foizi Samarqand viloyatidagi Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishadi. Shuningdek, jami talabalarning 34,6 foizi shahar hududida doimiy istiqomat qilishadi.

Mustaqil o'zgaruvchilarning bog'liq o'zgaruvchiga ta'sirini iqtisodiy baholashda Probit modelidan foydalanildi va ularning marginal ta'siri tahlil qilindi.

STATA17 dasturiy paketlaridan foydalanilgan holda talabalarning oilali bo'lish ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi mustaqil o'zgaruvchilarga iqtisodiy baho berildi.

Tahlil natijalari. Olingan tahlil natijalariga ko'ra (2-jadval), talabalarning oilali bo'lishi (bog'liq o'zgaruvchi) ni yoshi, jinsi, o'qish hududi (o'z viloyatida yoki boshqa viloyatda), daromad (qishloq xo'jaligi yoki noqishloq xo'jaligi) hamda doimiy yashash hududi (shahar yoki qishloq hududi) umumiy holda 43,1 foiz ($R^2=43.1$)ni o'zida izohlab kelmoqda.

Talabalarning o'rtacha yoshi 1 yoshga oshishi ularning oilali bo'lish ehtimolini 28,8 foizga oshiradi va 1 foiz ($***p<.01$)likda statistik muhim ahamiyatga ega. Biroq Oliy ta'lim muassasalarida qiz talabalar o'qish davrida oilali bo'lish ehtimoli yuqori bo'lib, o'g'il talabalarda esa oilali bo'lishni 51,7 foiz ($*p<.1$)ga kamaytiradi.

2-jadval: Talabalar tomonidan oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillar iqtisodiy baholash tahlili natijasi

Ko'rsatkichlar	Probit model				Marginal ta'sir			
	Coef	St	z	p> z	dy/dx	std	z	p> z
Yosh	.288	.050	5.69	0.000	.025	.007	3.43	0.001
Jins	-.517	.283	-1.82	0.068	-.046	.025	-1.78	0.074
O'qish hududi	.857	.348	2.46	0.014	.076	.028	2.68	0.007
Oila daromadi	.999	.338	2.95	0.003	.088	.032	2.76	0.006
Doimiy yashash hududi	-.374	.316	-1.18	0.237	-.033	.027	-1.23	0.217
Respondentlar soni	273							
LR chi2(5)	83.27							
Prob>chi2	0.0000							
R2	43.1							
Log likelihood	-54.97							

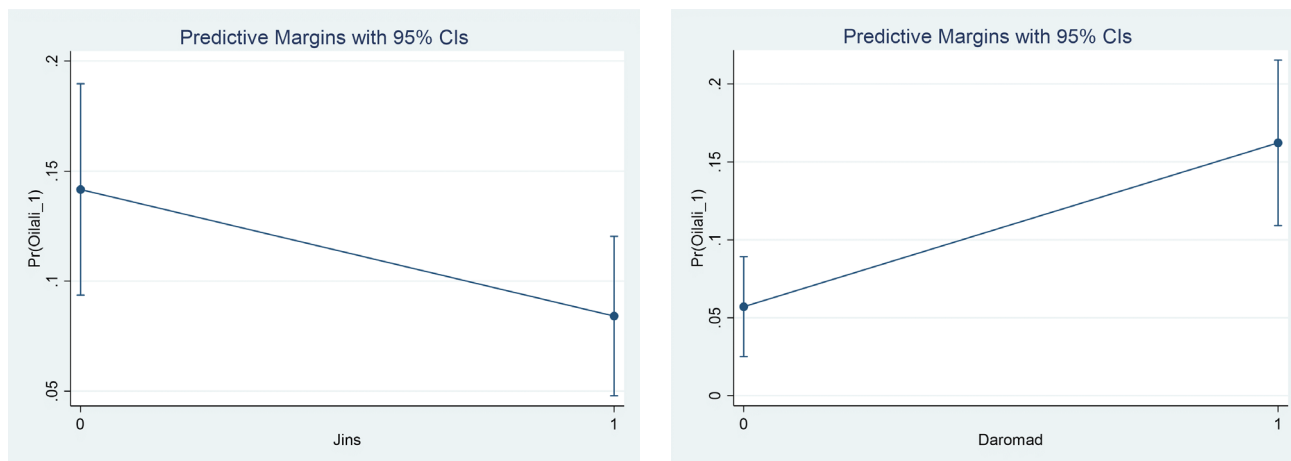
*** $p<.01$, ** $p<.05$, * $p<.1$

Ya'ni, o'g'il talabalarga nisbatan qizlar o'rtasida ertaroq oila qurish yoki oilali bo'lish ehtimoli yuqori bo'lishini ko'rsatmoqda. Talabalarning doimiy yashash hududi, ya'ni Samarqand viloyatida tahsil olishi ularning oilali bo'lishi ehtimolini 85,7 foizga oshiradi va statistik jihatdan 5 foiz ($*p<.05$)likda muhim ahamiyatga ega. Shu o'rinda, talabalar doimiy yashash hududida istiqomat qilib Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishi ta'lim bilan bog'liq xarajatlarni kamaytiradi, biroq ularning oilali bo'lish ehtimolini oshishi tahlil natijalari ko'rsatmoqda.

Shahar va qishloq hududlarida yoshlarning Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishi va u bilan bog'liq xarajatlar oilalarning qishloq va noqishloq xo'jaliklar faoliyatidan keladigan daromadlariga bog'liqdir. Aksariyat hollarda, qaysidir oilalarning asosiy daromadi qishloq xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadlar tashkil qilishi, oilalarda yoshlarni Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishi ularning oilali bo'lishini cheklaydi [13]. Tahlil natijalariga ko'ra, oilaning asosiy daromadi noqishloq xo'jalik faoliyatidan kelishi oila a'zolarining Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olish davomida oilali bo'lish ehtimolini 99,9 foizga oshiradi va 1 foiz ($***p<.01$)likda statistik muhim ahamiyatga ega. Biroq tahlil natijalarida shahar hududida doimiy istiqomat qilayotgan talabalarda oilali bo'lish ehtimoli qishloq hududida doimiy istiqomat qiladigan talabalarga nisbatan past darajada bo'lishi aniqlangan bo'lsa-da, u statistik muhim ahamiyatga ega emas.

Talabalarining jinsi ularning oilali bo'lishiga 95% lik aniqlikda marjinal ta'siri o'rganilganda jinsi erkak bo'lgan talabalar qizlarga nisbatan kechroq oilali bo'lishga ta'sir etishi tahlil natijali ko'rsatmoqda (1-rasm).

1-rasm: Talabalarining oilali bo'lishiga ularning jinsi va oila daromadining marginal ta'siri

Ya'ni talabalik davrda qizlar o'g'il bolalarga nisbatan ko'proq oilali bo'lishadi. Buday holat, o'zbek millatiga xos bo'lgan, qizlarning voyaga yetishi bilan ota-onasi tomonidan uni turmushga berish an'ana, urf-odat bilan bog'lash mumkin. Biroq biz oilali bo'lgan erkak yoki ayol talabalar Oliy ta'lim muassasalarida fanlarni yaxshi yoki a'lo bahoda o'zlashtiradi deb. Tadqiqot ishi, talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baho berish bo'lganligi uchun asosan ta'sir etuvchi omil sifatida ularning yoshi, jinsi, qaysi hududda o'qishi va oilaning asosiy daromadi e'tiborga olindi.

Shu o'rinda, talabalarining oilali bo'lishi bevosita oila a'zolarining asosiy daromadiga bog'liqdir. Oilaning asosiy daromadi noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadlar tashkil etishi [14], aksariyat oilalar tomonidan farzandlarini Oliy ta'lim muassasalarida shartnoma asosida o'qitishga moyilligi bo'ladi. Noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadlar oilaning oylik daromadi hisoblanib, qishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadga nisbatan aniq, qisqa vaqtda shakllanishini ifodalaydi. Biroq qishloqlarda oila farzandlarini o'qitish, ta'lim olishi uchun qishloq xo'jalik, ya'ni tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga tayanadi [15].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatda ta'limning rivojlanishi, qaysiki jihatdan aholining bilim olish imkoniyatini oshiradi. Xususan, aholining bilim olish darajasining oshishi mamlakatda kambag'allikning qisqarishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda, yoshlarni Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olish qamrovini oshirish, ular tomonidan bilimlarni o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot ishi, Samarqand viloyati Oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan so'rov-noma ma'lumotlari asosida talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baho berishda Probit modelidan foydalanildi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining oilali bo'lishiga ularning yoshi 1 yoshga oshishi, o'z hududidagi Oliy ta'lim muassasada tahsil olishi, oilaning asosiy daromadi noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadlar tashkil etishi oilali bo'lishiga ijobiy ta'sir ko'rsatsa, talabalarining jinsi erkak bo'lishi qiz (ayol) talabalarga nisbatan oilali bo'lish ehtimoliga salbiy ta'sir ko'rsatadi, 5 foiz ($*p<.05$)likda statistik muhim ahamiyatga egaligi aniqlandi.

Umumiy olganda, oilali talabalar, ayniqsa oilali ayol talabalar uchun hukumat tomonidan Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olishi, ularning savodxonligini oshirishda ijtimoiy himoya tizimini ishab chiqish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salam R. A., Das J. K., Lassi Z. S. and Bhutta Z. A., "Adolescent Health and Well-Being: Background and Methodology for Review of Potential Interventions," J. Adolesc. Heal., vol. 59, no. 2, pp. S4–S10, 2016, doi: 10.1016/j.jadohealth.2016.07.023.
2. Briar-Lawson K. and Austin S. Poverty, policy, and ideology. 2008.
3. Kaushik S. K., Kaushik S. and Kaushik S. "How higher education in rural India helps human rights and entrepreneurship," J. Asian Econ., vol. 17, no. 1, pp. 29–34, 2006, doi: 10.1016/j.asieco.2006.01.004.
4. Samiyeva, G. T. (2022). The Most Important Aspects of Studying the Living Standards of the Population. Academic Journal of Digital Economics and Stability, Volume 16, April 2022, Pages 79-83
5. Muratov Sh. A. Economic assessment of factors affecting the decision of households to engage in non-farm activities. //Irrigation and Melioration. – 2021. – T. 2021. – №. 2. – C. 38-43.
6. Moulton J. "Improving Education in Rural Areas: Guidance For Rural Development Specialists," World Bank, no. January, pp. 1–39, 2001.
7. Nutbeam D. "Defining and measuring health literacy: What can we learn from literacy studies?," Int. J. Public Health, vol. 54, no. 5, pp. 303–305, 2009, doi: 10.1007/s00038-009-0050-x.
8. Verner D. "What Factors Influence World Literacy ?," World Bank Policy Res. Work. Pap., no. January, pp. 1–25, 2005.
9. Bigsten A., Kebede B., Shimeles A., and Tadesse M. "Growth and poverty reduction in Ethiopia: Evidence from household panel surveys," World Dev., vol. 31, no. 1, pp. 87–106, 2003, doi: 10.1016/S0305-750X(02)00175-4.
10. Eshonkulovna S. M., Taxmina K., Madina R. The concept of ICT competence of personnel. the importance of having ICT complement and information culture //Журнал Технических исследований. – 2019. – №. 4.
11. Abdurakhmanova G., Abduramano X. Ijtimoiy sohalar va inson taraqqiyoti //Архив научных исследований. – 2020. – №. 15.
12. Muratov Sh. A. The economic assessment of factors affecting small household (tomorka) in rural areas and their income //irrigation and melioration. – 2021. – т. 2021. – №. 3. – с. 45-51.
13. Nurullayev U. U., Urazov J. S. Agrar sohada tahsil olayotgan talabalarning o'rtacha o'zlashtirish ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash //Academic research in educational sciences. – 2023. – T. 4. – №. SamTSAU Conference 1. – C. 292-298.
14. Muratov Sh. A. Talabalar o'zlashtirish ko'rsatkichiga oila daromadining ta'siri //Academic research in educational sciences. – 2021. – т. 2. – №. NUU conference 1. – с. 107-112.
15. Muratov S. et al. ECONOMIC ASSESSMENT OF FACTORS AFFECTING INCOME FROM THE ACTIVITIES OF HOUSEHOLD FARMS IN RURAL AREAS: A CASE OF SAMARKAND PROVINCE //Economic Science for Rural Development Conference Proceedings. – 2022. – №. 56.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.